

Дәріс 7. Мемлекеттік басқару жүйесін ұйымдастырудың инновациялық әлеуеті

Дәрістің мақсаты: мемлекеттік басқару жүйесін ұйымдастырудың инновациялық әлеуетін зерделеу

Сұрақтар:

1. Инновациялық әлеуеттің мәні
2. Өндірістік әлеуеттің құрылымы
3. Дамыған инновациялық мәдениет
4. Инновациялық ахуалды түсіну
5. Компанияның құндылықтары
6. Ғылыми-техникалық және кәсіпкерлік әлеует

Негізгі терминдер: әлеует, инновациялар, процесс, ресурс, құндылық, жаңалық

Ұйымның инновациялық әлеуеті - компанияның жаңалықтарды құру және практикалық пайдалану жөніндегі қызметті жүзеге асыру қабілетін айқындайтын кәсіпорын сипаттамаларының жиынтығы. Фирманың инновациялық әлеуетінің элементтеріне: материалдық-техникалық ресурстар; қаржы ресурстары; ұйымдастыру ресурстары; кадр ресурстары; әлеуметтік-психологиялық факторлар.

Инновациялық процестерді жүргізу үшін компанияда әзірлемелерді қаржыландыру үшін жеткілікті бос ақша қаражаты болуға тиіс; жаңа өнімді жасау және жаппай өндіру үшін тиісті материалдық-техникалық базамен; ерекше шешімдер шығаруға қабілетті қызметкерлер. Компанияның зияткерлік ресурстары кез келген инновациялық процестің негізінде жатқан бірегей идеяларды әзірлеу мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Ұйымның зияткерлік әлеуетінің деңгейі "инновациялық идеялар қоржынының" сыйымдылығын айқындайды.

"Инновациялық әлеует" ұғымының мәнін ашуды оның құрамдас санаттарын айқындау арқылы жүзеге асыру орынды. "Әлеует" ұғымы латын тіліндегі "potentia" сөзінен шыққан, ол күшті, қуатты, мүмкіндікті, қабілетті, жасырын түрде бар және белгілі бір жағдайда көрінуге қабілетті.

Неғұрлым кең мағынада әлеует - бұл белгілі бір мақсатқа, нәтижеге қол жеткізу үшін пайдаланылуы және қолданысқа енгізілуі мүмкін қолда бар факторлардың жиынтығы. Бұл ретте әлеует анық және жасырын, пайдаланылатын немесе пайдаланылмайтын болуы мүмкін.

Кейбір инновациялық әлеуеттің құрылымын оның үш құрамдас бөлігінің бірлігі ретінде көрсетеді: ресурстық, ішкі және нәтижелік, олар өзара әрекет етеді, бір-бірін болжайды және негіздейді және оны үштұғырлы мәні ретінде пайдалану кезінде көрініс табады.

Инновациялық әлеуеттің ресурстық құрамдас бөлігі оны қалыптастыру үшін өзіндік "плацдарм" болып табылады. Ол әртүрлі функционалдық мақсаты бар мынадай негізгі компоненттерді қамтиды: материалдық-техникалық, ақпараттық, қаржылық, адами және басқа да ресурстар түрлері.

Нәтижелі құрауыш қолда бар мүмкіндіктерді іске асырудың түпкілікті нәтижесін (инновациялық процесті жүзеге асыру барысында алынған жаңа өнім түрінде) көрсетеді. Осылайша, ол инновациялық әлеуеттің өзіндік мақсатты сипаттамасы болып табылады. Осы құрамдас бөліктің маңыздылығы және оқшауланған бөлудің орындылығы оның ұлғаюы өз кезегінде қалған құрамдас бөліктердің (мысалы, ресурстық) дамуына ықпал ететіндігімен расталады. Басқаша айтқанда, нәтижелі құрауыш сандық және сапалық өзгерістің нәтижесі бола отырып, инновациялық әлеуеттің де, тұтастай алғанда жүйенің де жұмыс істеуінің жаңа деңгейіне шығарудың әлеуетті мүмкіндіктерін өзіне алады.

Ішкі құрауыш барлық алдыңғы элементтердің әрекет қабілеттілігін және жұмыс істеу тиімділігін қамтамасыз ететін "тұтқаны" білдіреді. Тұтастай алғанда, көрсетілген құрамдас бөлік инновациялық қызметті мақсатты түрде жүзеге асыру мүмкіндігін

сипаттайды, яғни жүйенің коммерциялық нәтижелілік қағидаттарында әртүрлі жаңалықтарды бастамашылық ету, құру және тарату үшін ресурстарды тарту қабілетін айқындайды.

Инновациялық әлеуеттің құрылымын кейбір зерттеушілер былайша бейнелейді. Оның негізін инновациялық мүмкіндіктермен бірге кәсіпорынның инновациялық инфрақұрылымы құрайды, олар әлеуеттің басқа компоненттері есебінен құрылады. Ішкі факторлар сыртқы факторлардан басым және кәсіпорын аман қалу сатысынан даму сатысына ауысқан кезде өз салмағын айтарлықтай ұлғайтады.

Инновациялық әлеуеттің құрамдас бөліктерін саралау түпкілікті нәтижеге әсер ететін сыни факторларды анықтауға мүмкіндік береді. Бірақ ресурстардан басқа инновациялық әлеуетті, атап айтқанда дамыған инновациялық мәдениетті тиімді іске асыру үшін тағы бір элементтің болуы қажет.

Инновациялық мәдениет тікелей инновациялық әлеует құрылымына кірмейді, бірақ оның маңызды ажырамас бөлігі болып табылады. Инновациялық мәдениет деп ұйымның жаңалықтарға бейімділік шарасын, жаңа жобаларды енгізу тәжірибесін, инновациялар саласындағы менеджмент саясатын, персоналдың жаңалықтарға қатынасын түсіну керек. Инновациялық мәдениеттің қатысуымен нақты экономика саласында - жаңа технологиялар мен өнертабыстарды енгізуді жеделдету және тиімділігін арттыру, басқару саласында - бюрократиялық үрдістерге нақты қарсы іс-қимыл, білім беру саласында - жеке тұлғаның инновациялық әлеуетін ашуға және оны іске асыруға жәрдемдесу, мәдениет саласында - дәстүрлер мен жаңарту, мәдениеттің әртүрлі түрлері мен түрлері арасындағы арақатынасты оңтайландыру саласында нақты қол жеткізуге болады. Сонымен, инновациялық әлеуетті, шартты түрде, түпкілікті нәтижеге бағытталған векторлардың "шоғыры" түрінде ұсынуға болады. Кәсіпорынның әлеуеті неғұрлым көп болса, инновациялық жобаның оң нәтижесі соғұрлым ықтимал. Бірақ инновациялық әлеуетті ашу әкімшілік, технологиялық, инфрақұрылымдық және т.б. сияқты сыртқы кедергілерді еңсеруге әкелетінін ескеру қажет.

Инновациялық әлеует (ДК) құрылымында бизнес-процестер мен құндылықтар сияқты тағы екі маңызды элементті атап өту қажет. Ұйым өнімдер мен қызметтерге кіреберістегі ресурстарды - шығу жолындағы ресурстарды түрлендіреді, бұл ретте соңғылары үлкен құндылыққа ие.

ЖК үшінші ірі блогы - компанияның құндылықтары. Құндылықтар деп біз басымдықтарды орналастыру кезінде персонал мен менеджмент басшылыққа алатын өлшемдерді түсінетін боламыз.

Компания құндылықтары компания стратегиясына оң әсер етіп қана қоймай, кәсіпорынның ЖК-не зиян келтіруге қабілетті кері үдеріске де ие бола алады. Мысалы, топ-менеджмент жылдық пайданың 40% мөлшерінде өсуін қамтамасыз ету міндетін қояды, осылайша, орта буын менеджерлері бас желі мен құндылықтарды ұстана отырып, аз пайданы қамтамасыз ететін жобалардан бас тартатын болады. Бұл факті осы ұйым кірістілігі онша жоғары емес нарықтарда тиімсіз жұмыс істейтінін, ал құндылықтардың үздік құрылымы бар бәсекелес осы бағытта табысты болатынын білдіреді.

Табысты фирмалардың құндылықтары өз қызметін салаға тереңдетіп бағыттай отырып, тұтынушылық артықшылықтардың өзгерістерін болжауға басымдық бере отырып, түпкілікті көрсеткіштердің ұлғаю үрдісіне ие. Компаниялар жаңа тұтынушыларды тарту үшін өз өнімдерінің функционалдылығын кеңейтеді, сөйтіп үстеме шығындарды ұлғайтады.

Инновациялық әлеует экономика мен тұтастай алғанда қоғамның технологиялық және әлеуметтік өзгерістерге дайындығын сипаттайды. Ол кез келген мемлекетте ұлттық игілік санатына жатады, ал бірқатар елдерде оны қорғайтын заңнама бар.

Инновациялық әлеует инновациялық қызметті жүзеге асыру үшін қажетті материалдық-өндірістік, қаржылық, зияткерлік, ғылыми-техникалық және өзге де ресурстарды қоса алғанда, ресурстардың әртүрлі түрлерінің жиынтығын білдіреді.

Инновациялық әлеует шаруашылық жүргізуші субъектілердің инновациялық белсенділігін, яғни олардың инновацияларды өндіру, іске асыру және қабылдау қабілеттілігін айқындайды, бұл экономиканың инновациялық түрінің жұмыс істеуінің қажетті шарты болып табылады. Инновациялық әлеует қолда бар мүмкіндікті іске асыру нәтижесі, нақты инновациялық өнім (жаңа бұйымдар, лицензиялар, патенттер) ретінде қарастырылуы мүмкін.

Инновациялық әлеует екі құрамдас бөліктің - ғылыми-техникалық әлеует пен кәсіпкерлік әлеуеттің жиынтығы ретінде ұсынылады. Ғылыми-техникалық әлеует жүйенің инновацияны ойлап табу және өндіру қабілетін сипаттайтын инновациялық әлеуеттің бір бөлігі ғана болып табылады. Оны ресурстардың жиынтығы және ғылыми сала қызметінің нәтижесі ретінде анықтайды, ол шын мәнінде рационализаторлық авторлық куәлік, ұсыныстар, ноу-хау түрінде көрінуі мүмкін.

Ғылыми-техникалық әлеует ғылыми-техникалық қызмет пен өнім бірлігіне келетін ғылымға жұмсалатын шығындардың шамасы түріндегі өндіріс арасындағы пропорцияны көрсететін ғылыми сыйымдылықпен - көрсеткішпен сипатталады - ғылыми қызметпен айналысатындар мен өндірістегі (кәсіпорында, салада) барлық жұмыспен қамтылғандар санының арақатынасы. Ғылымды қажетсіну деп әдетте ұйымның зерттеулер мен әзірлемелерге жұмсаған жылдық шығындарының жыл ішіндегі сату мен өнім көлеміне қатынасын түсінеді. Ғылымды қажетсіну деңгейі - өнеркәсіптің кез келген ұйымы мен саласының маңызды сипаттамасы. Дәл осы өлшем бойынша жоғары технологиялық салалар (авиакосмикалық, электрондық, жіңішке химия және т.б.) ажыратылады.

Инновациялық кәсіпкерлік өндірістік және өткізу әлеуетін, сондай-ақ кәсіпорынның гуманитарлық саласын жаңарту процесі ретінде қарастырылады. Кәсіпкерлік компоненттің болмауы немесе әлсіз дамуы тұтастай алғанда әлеуетке динамизмді қамтамасыз етпейді.

Тиімді инновациялық әлеует ұйым қызметінің табысты болуының түйінді факторларын айқындайды, оларға:

1. тауардың өз бәсекелестерінен артықшылығы, тұтынушы тарапынан жақсы қабылдауға ықпал ететін ерекшелік қасиеттерінің болуы.

2. маркетингтік ноу-хау, яғни нарықты жақсы түсіну, сатып алушылардың мінез-құлқы, жаңалықты қабылдау қарқыны және әлеуетті нарықтың мөлшері.

3. технологиялық ноу-хау (ҒЗТКЖ-да және ҒЗТКЖ нәтижелерін өндіріске енгізу мүмкіндіктерінде басымдық).

Инновациялық әлеует көбінесе ұйымның материалдық емес активтерімен, оның білімімен және іскерлігімен сипатталады. Осыған байланысты қазіргі заманғы инновациялық әлеуетті бағалау физикалық капиталдың емес, зияткерлік капиталдың деректеріне негізделеді, бұл белгілі бір ерекшелікке ие.

Талқылауға арналған мәселелер:

- 1, Инновациялық әлеуеттің мәні
- 2, Өндірістік әлеуеттің құрылымы
- 3, Дамыған инновациялық мәдениет
- 4, Инновациялық ахуалды түсіну
- 5, Компанияның құндылықтары
- 6, Ғылыми-техникалық және кәсіпкерлік әлеует

Әдебиеттер тізімі

1. Инновационный Казахстан. монография / Г. М. Мутанов, Р. К. Сагиева, А. С. Жупарова и др. ; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Қазақ ун-ті, 2015. – 149с.
2. Бурлаков Л. Н. Государственное и местное управление : учеб. пособие / Л. Н. Бурлаков, М. К. Жамкеева, М. У. Уажанов. - Алматы : ТехноЭрудит, 2019. – 336с.
3. Мухтарова К.С. Инновационные механизмы модернизации системы государственного местного управления и самоуправления в Республике

Казахстан. монография / [ред. Г. С. Бекбердиева] ; КазНУ им. аль-Фараби. - Алматы : Қазақ ун-ті, 2017. – 74с.

4. Майдырова А. Б. Развитие "Электронного правительства" как фактор вовлечения экономики Республики Казахстан в глобальное информационное общество : монография / А. Б. Майдырова ; М-во образования и науки РК. - Алматы : ТехноЭрудит, 2019. – 178с.
5. Инновации в государственном и муниципальном управлении : учебное пособие / И.В. Новикова, С.В. Недвижай, И.П. Савченко и др. ; Северо-Кавказский федеральный университет. – Ставрополь : Северо-Кавказский Федеральный университет (СКФУ), 2016. – 284 с.

Интернет-ресурсы:

1. <https://www.nitec.kz/index.php/post/portal-elektronnogo-pravitelstva>
2. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai?lang=ru>
3. <https://digitalkz.kz/wp-content/uploads/2020/03/%D0%A6%D0%9A-%D1%80%D1%83%D1%81.pdf>